

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра

**зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок» за освітньою програмою «Управління діяльністю банків на
фінансовому ринку»**

**на тему: «СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЇ
РЕГУЛЮВАННЯ»**

Виконавець:

студентка 2 курсу 9 групи
ЦЗВФН

Манукян Мелсіда Мгерівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

Зав.кафедри д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Жердецька Лілія Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса 2024

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Системно важливі банки (СВБ) відіграють ключову роль у функціонуванні фінансової системи, забезпечуючи її стабільність та ефективність. Їх значення зумовлене масштабами діяльності, рівнем інтеграції у фінансову інфраструктуру, а також впливом на економіку країни. Після глобальної фінансової кризи 2008 року увага до проблеми ідентифікації та регулювання СВБ суттєво зросла, оскільки саме ці установи стали джерелом системних ризиків, що поширювалися на інші сектори економіки.

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю розробки ефективних механізмів ідентифікації системно важливих банків, що дозволить вчасно виявляти потенційні загрози для фінансової системи. Крім того, існує потреба у вдосконаленні регуляторних стратегій, спрямованих на зниження ризиків, пов'язаних із функціонуванням таких установ, що є пріоритетним завданням для центральних банків та міжнародних фінансових організацій.

На сучасному етапі, коли глобальна економіка зіштовхується з новими викликами, такими як геополітична нестабільність, зміна монетарної політики провідних держав та вплив цифрових технологій, питання забезпечення фінансової стійкості системно важливих банків стає ще більш актуальним. Особливо це актуально для України, де фінансова система є вразливою до зовнішніх та внутрішніх шоків, а підтримка стабільності банківського сектора є критичною для економічного зростання та довіри суспільства до фінансових інститутів.

Таким чином, дослідження проблем ідентифікації та регулювання системно важливих банків має важливе наукове та практичне значення, сприяючи розвитку фінансової системи, зміцненню її стабільності та підвищенню довіри до банківського сектора.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо ідентифікації системно важливих банків і формування ефективних стратегій їх регулювання з метою забезпечення фінансової стабільності та мінімізації системних ризиків у банківському секторі.

Завдання дослідження. Досягнення мети передбачає вирішення низки завдань, серед яких:

- з'ясувати еволюцію концепції фінансово важливих установ;
- оцінка морального ризику в банківській сфері;
- визначення основних підходів до регулювання системно важливих банків;
- визначення глобальних трендів розвитку системно важливих банків;
- оцінка діяльності системно важливих банків в Україні;
- з'ясувати основні виклики регулювання системно важливих банків;
- обґрунтувати методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку;
- оцінити світовий досвід регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування системно важливих банків у контексті забезпечення фінансової стабільності та мінімізації системних ризиків.

Предметом дослідження є методи ідентифікації системно важливих банків і механізми регулювання їх діяльності для забезпечення стабільності банківської системи.

Методи дослідження використані в даній роботі. У процесі виконання роботи застосовано низку загальнонаукових методів пізнання, зокрема: термінологічний та функціональний методи (для вивчення сутності системно важливих банків: узагальнення, пояснення, аналіз, порівняння, систематизація); графічний і табличний методи (для візуалізації результатів аналізу); логічне узагальнення (для формулювання висновків за підсумками дослідження).

Інформаційна база. Інформаційну основу наукового дослідження склали наукові праці та монографії вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені системно важливим банкам та їх ідентифікації, регулювання. Також використано нормативно-правові акти державних органів України та інших країн, матеріали наукових конференцій, результати аналітичних досліджень, статистичні дані та інформаційні матеріали Національного банку України.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної дипломної роботи апробовані на IV Міжнародної науково-практичної конференції до 80-річчя від дня заснування банківського інституту (17 травня 2024 року, м. Харків, Україна).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (108 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 84 сторінок. Основний зміст викладено на 72 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні аспекти виникнення та регулювання системно важливих банків**» розглядаються основні етапи виникнення системно важливих установ: з'ясували еволюцію концепції фінансово важливих установ; оцінено місце морального ризику в банківській сфері; визначено основні підходи до регулювання системно важливих банків.

У другому розділі «**Ідентифікація та оцінювання діяльності системно важливих банків**» визначено глобальні тренди розвитку системно важливих банків; оцінено діяльність системно важливих банків в Україні та з'ясували основні виклики (проблеми) регулювання системно важливих установ.

У третьому розділі «**Регулювання діяльності системно важливих банків**» визначено основи регулювання системно важливих установ: обґрунтували методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку та оцінили світовий досвід регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. З'сували еволюцію концепції фінансово важливих установ. Виявили що концепція SIBs набула популярності після світової фінансової кризи 2008 року, коли стало очевидно, що деякі банки «занадто великі, щоб збанкрутувати». Ці інституції вирости настільки великими та взаємопов'язаними, що їх крах мав би катастрофічні наслідки для економіки в цілому. Уряди в усьому світі були змушені втрутитися, надавши масштабну допомогу, щоб запобігти їхньому краху, що підкреслило потребу в більш надійній нормативно-правовій базі для подолання таких ризиків.

Федеральне страхування депозитів отримало позитивну реакцію від громадськості та економістів протягом багатьох років після створення TBTF (Too Big to Fail), коли банкрутства банків були рідкісними через стабільну макроекономічну ситуацію. Проте, після спаду післявоєнного буму і швидкого економічного зростання, банкрутства почали знову виникати. З 1970-х років TBTF проявила значну упередженість у вирішенні проблем банкрутств, надаючи повний захист вкладникам і кредиторам великих установ, тоді як вкладники менших банків були захищені лише в межах, визначених законом.

2. Оцінили місце морального ризику в банківській сфері. Виявили що більшість фінансових економістів сходяться на думці, що такі елементи системи безпеки, як страхування депозитів, яке компенсує вкладникам втрачені кошти в разі банкрутства банку, створили важливі переваги для фінансової стабільності, але також і серйозні витрати у формі підвищеного морального ризику. Визначили що моральний ризик - це ризик того, що сторона не сумлінно уклала договір або надала оманливу інформацію про свої активи, зобов'язання або кредитоспроможність. Крім того, моральний ризик також може означати, що сторона має стимул йти на незвичайний ризик у відчайдушній спробі отримати прибуток до того, як контракт буде виконано. Моральний ризик може бути присутнім у будь-який момент, коли дві сторони досягають згоди одна з одною. Кожна сторона в контракті може отримати вигоду від дій, що суперечать принципам, викладеним угодою. Кожного разу, коли стороні в угоді не доведеться зазнавати потенційних наслідків ризику, ймовірність морального ризику зростає.

3. Визначили основні підходи до регулювання СВБ. До них належать 1) консервативний; 2) збалансований (помірний, компромісний); 3) агресивний; 4) м'який.

Консервативний підхід найбільш неефективний підхід, оскільки нехтування регуляцією діяльності SIBs дозволяє їм працювати без контролю та збільшувати свою системну значущість, що з часом посилює їхній вплив на стійкість банківської системи та економіки. Агресивний підхід передбачає

використання суворих регуляторних заходів для уникнення появи або діяльності системно важливих банків. У разі появи таких банків проводиться їх примусова реструктуризація шляхом поділу на менші підрозділи (наприклад, за сферами діяльності або регіонами). М'який, або стимулюючий підхід, передбачає активну підтримку інтересів SIBs, впроваджуючи регулятивні заходи для їх функціонування, навіть у разі порушень. Збалансований підхід є найпоширенішим у світі. Він дозволяє SIBs конкурувати та функціонувати на банківському ринку за умови дотримання суворіших вимог і обмежень, таких як обмеження на концентрацію, додатковий буфер капіталу, підвищені податкові ставки, додаткові вимоги до управління ризиками, а також частіший та ретельніший моніторинг.

4. Визначили глобальні тренди розвитку системно важливих банків. З 2011 року FSB публікує щорічний список глобальних системно значущих банків (G-SIB), які підлягають суворішим правилам та додатковим вимогам до капіталу. Порівняння оцінок на кінець 2013 року і кінець 2021 року показує, що три найбільші G-SIB, як і раніше, залишилися колишніми (JP Morgan, HSBC та Citigroup). Показник «розміру» китайських банків різко зріс, що зумовлено зростанням їхнього внутрішнього ринку. Наприклад, Міжнародний комерційний банк Китаю (ICBC) та Банк Китаю вперше були включені до списку десяти найбільших системних банків світу наприкінці 2015 та 2017 років відповідно. Загалом з моменту введення фреймворку G-SIB установи скоротили свою системну присутність, що відображено у зниженні оцінок найбільших G-SIB.

30 червня 2023 року 23 найбільші банки США пройшли щорічний стрес-тест ФРС, продемонструвавши свою здатність виконувати вимоги до капіталу навіть в умовах гіпотетичної рецесії. Стрес-тест охоплює виключно банки, віднесені до категорії G-SIB, які дотримуються суворіших правил порівняно зі своїми колегами. Примітно, що вісім найбільших банків відомих як G-SIB категорії I оперативно підвищили дивіденди за третій квартал після завершення обов'язкового періоду очікування після результатів стрес-тесту.

Згідно з даними BCBS, п'ять із шести G-SIB, які знизили вимоги до капіталу з 2014 по 2021 рік, знаходяться в Європі.

HSBC Holdings і Barclays перейшли до нижчої категорії в 2016 році після скорочення мільярдів активів, зважених на ризик, і часткової відмови від своїх глобальних операцій.

Deutsche Bank знизив свою категорію в 2019 році через масштабну реструктуризацію, яка включала скорочення його присутності на ринку капіталу.

Credit Suisse і BNP Paribas перейшли до нижчої категорії в 2017 році, зосередившись на зниженні ризиків і спрощенні своєї діяльності. BNP Paribas у 2021 році повернувся до третьої категорії, розширивши міжнародний бізнес під час пандемії, але знову знизився у 2022 році після коригування методології BCBS для врахування інтеграції ринків у ЄС.

В умовах воєнного стану структура банківського сектору України залишилася переважно стабільною. Станом на 1 січня 2024 року в Україні діє 63

банків, серед яких 4 державні, 14 із іноземним капіталом і 43 приватних. Усього 15 банків визнані системно важливими.

5. Оцінили діяльність системно важливих банків в Україні. Виявили що кількість системно важливих банків в Україні змінювалася від 3 у 2016 році до 15 у 2024 році. Їхня частка в загальній кількості банків в українській банківській системі за цей період зросла з 5,52% до 22,32%, що становить приріст на 16,80 п.п. Аналізуючи історію визначення НБУ системно важливих банків, можна дійти висновку, що у 2024 році було зафіксовано найбільшу кількість таких банків — 15. Починаючи з 2015 року, після затвердження методики визначення системно важливих банків в Україні у 2014 році, до 2023 року стабільно залишалися три системно важливі банки: ПриватБанк, Ощадбанк та Укресімбанк. З 2019 року до переліку системно важливих банків додалися ще дев'ять установ, які визнавалися такими щорічно, включно з 2023 роком: Укргазбанк, Альфа-Банк, ПУМБ, Укрсиббанк, Таскомбанк, Універсал Банк, Кредобанк, ОТП Банк і Південний.

Варто відзначити, що всі ці банки мають прибутковий характер. Протягом січня 2024 року їхня сукупна чиста прибутковість становила 15 млрд грн, що становило майже 90% від загального чистого прибутку банківської системи за перший місяць року.

Цікаво, що до складу системно важливих банків увійшли фінустанови, які залучили найбільший обсяг коштів населення: ПриватБанк (378 млрд грн), Ощадбанк (184 млрд грн), Універсал Банк (63 млрд грн), Райффайзен Банк (59 млрд грн), Сенс Банк (47 млрд грн).

На початку 2024 року сума кредитів, що надані системно важливим банками, склала 602 млрд грн, що становить 88% від загальної суми кредитів, виданих усіма фінансово здатними банками на цю саму дату.

6. З'ясували основні виклики регулювання СВБ. Реалізація заходів, запропонованих Базельським комітетом для покращення регулювання системно важливих банків, має низку проблем, які потребують вирішення. Аналіз виконання вимог Базельського комітету, заснований на досвіді таких країн, як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Індія, Сінгапур та Південна Африка, виявив кілька ключових проблем:

а) Потрібно розробити й запровадити прозорі та чіткі наглядові стратегії і пріоритети, які дозволять більш об'єктивно оцінювати ефективність наглядової політики.

б) необхідно встановити продуктивний і конструктивний діалог із банками на найвищому рівні для забезпечення належної реалізації наглядових рішень і точного оцінювання ризиків;

с) потрібно забезпечити якість інформації, що подається наглядовому органу, для ефективного аналізу, оцінки бізнес-моделі банку, його стратегії та можливих вразливостей;

d) необхідно стимулювати ефективне міжнародне співробітництво між наглядовими органами, з переглядом та уточненням цілей, які можна досягти завдяки тісній співпраці між ними;

е) необхідно підвищити ефективність управління всіма можливими змінами, що виникають унаслідок нового підходу до регулювання та нагляду за СВБ, що включає забезпечення відповідних бюджетних ресурсів, розробку й підтримку необхідного програмного забезпечення, а також залучення кваліфікованих, досвідчених працівників.

7. Обґрунтували методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку. Український ринок банківських послуг характеризується низьким рівнем концентрації та значною конкуренцією. Найбільші банки не мають достатньої ринкової сили для впливу на загальні умови функціонування ринку. Слід підкреслити, що концентрація активів на українському ринку є відносно низькою в порівнянні з європейськими країнами. Наприклад, у 2022 році п'ять провідних банків мали під контролем 90,8% банківських активів в Естонії, 90% — у Литві, 88,2% — у Латвії, 82% — у Фінляндії, 67,6% — у Болгарії, 65,5% — у Чехії та 61,1% — у Румунії.

8. Оцінили світовий досвід регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні. Виявили що регулятор Швеції використовував рекомендації Базельського комітету для регулювання SIB, де перед експертами постало завдання розробити просту та інтуїтивну, але водночас комплексну методологію ідентифікації.

Деякі країни приділяють більше уваги не стільки методу ідентифікації, скільки ключовим аспектам регулювання SIB. Зокрема, центральний банк Нідерландів після кризи 2007-2008 років виділив значні ресурси на підтримку системно важливих банків, спрямовуючи 18% ВВП на підтримку банківського сектора.

У США тривають обговорення щодо відповідної нормативної бази для SIB, оскільки багато глобальних SIB автоматично набувають статусу SIB у США.

У Сполучених Штатах Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (FSOC), яка відповідає за координацію оцінки системного ризику, створила набір критеріїв для визначення системно важливих установ, включаючи банки. Ці установи підлягають посиленому пруденційному регулюванню з боку Федерального резерву.

Встановлено, що вдосконалення вітчизняної практики банківського регулювання та нагляду має відбуватися за трьома напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та системно важливих банків (СІВ); та спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Запровадження у вітчизняну практику макропруденційного регулювання передбачає врахування впливу системного ризику. Визначено, що системно важливі банки можуть виступати як генератори системного ризику, канали його передачі або як центри його накопичення, посилення чи пом'якшення (поглинання).

АНОТАЦІЯ

Манукян М.М. «Системно важливі банки: ідентифікація та стратегії регулювання»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньою програмою «Управління діяльністю банків на фінансовому ринку». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У кваліфікаційній роботі дослідження присвячене аналізу концепції системно важливих банків (СВБ) та особливостям їх регулювання в умовах сучасного фінансового ринку. У роботі з'ясовано еволюцію концепції фінансово важливих установ, здійснено оцінку морального ризику в банківській сфері, а також розглянуто основні підходи до регулювання системно важливих банків.

Визначено глобальні тренди розвитку таких установ та проведено оцінку діяльності СВБ в Україні. Особлива увага приділена основним викликам у сфері регулювання, а також обґрунтовано методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку.

Проаналізовано світовий досвід регулювання системно важливих банків і запропоновано напрями його адаптації до українських реалій. Результати дослідження можуть бути корисними для вдосконалення регуляторних механізмів і мінімізації ризиків у банківському секторі.

Ключові слова: системно важливі банки, моральний ризик, регулювання банківської діяльності, ринкова концентрація, глобальні тренди, фінансовий ринок, банківський сектор України, адаптація світового досвіду, фінансова стабільність.

ANNOTATION

Manukian M.M. "Systemically Important Banks: Identification and Regulation Strategies"

Qualification thesis for the degree of Master in the specialty 072 "Finance, Banking, Insurance, and Stock Market" under the educational program "Banking Operations Management in the Financial Market." – Odesa National Economic University. – Odesa, 2024.

The qualification work is devoted to the analysis of the concept of systemically important banks (SIBs) and the features of their regulation in the conditions of the modern financial market. The work clarifies the evolution of the concept of financially important institutions, assesses moral hazard in the banking sector, and also considers the main approaches to regulating systemically important banks.

Global trends in the development of such institutions are identified and an assessment of the activities of SIBs in Ukraine is carried out. Special attention is paid to the main challenges in the field of regulation, and methodological principles of the influence of market concentration on the financial market are substantiated.

The global experience of regulating systemically important banks is analyzed and directions for its adaptation to Ukrainian realities are proposed. The results of the study may be useful for improving regulatory mechanisms and minimizing risks in the banking sector.

Keywords: systemically important banks, moral hazard, banking regulation, market concentration, global trends, financial market, banking sector of Ukraine, adaptation of global experience, financial stability.

